

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ЕКОНОМІЧНА АДАПТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА»

У статті вивчено існуючі підходи до визначення категорії «економічна адаптивність підприємства». Виявлено відсутність єдиного підходу до трактування цього терміну. Удосконалено визначення поняття «економічна адаптивність підприємства», під яким розуміється категорія, яка характеризує здатність підприємства як відкритої економічної системи пристосовуватись до змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі для забезпечення бажаної ефективності його діяльності, і яка, на відміну від існуючих, включає наступні види залежно від сторін функціонування підприємства: виробничу, фінансову, трудову, інвестиційно-інноваційну.

Ключові слова: категорія, теоретичний підхід, адаптація, адаптивність, підприємство.

М. О. TURKO

Prydniprov'ska State Academy of Civil Engineering and Architecture, Dnipropetrovsk, Ukraine

THE THEORETICAL APPROACHES TO THE DEFINITION OF THE CATEGORY "ENTERPRISE'S ECONOMIC ADAPTABILITY"

The aim of the research – the particular investigation of the existing theoretical approaches to the definition of the category "enterprise's economic adaptability" and more profound studying of its essence. The existing approaches to the definition of the category "enterprise's economic potential" are analyzed in the article. The absence of the common approach to the term definition is revealed. The definition of "enterprise's economic adaptability" that is considered as the category, which characterizes the enterprise's ability as an open economic system to adapt to changes in the internal and external environment in order to ensure the desired efficiency of its activity, and which includes the following depending on sides of the enterprise's functioning types: productive, financial, labour, investment-innovative, is improved.

Keywords: category, theoretical approach, adaptation, adaptability, enterprise.

Постановка проблеми. Комерційні підприємства наразі змушені здійснювати свою діяльність в умовах жорсткої конкуренції та політичної і економічної кризи. Вплив негативних факторів зовнішнього середовища має місце абсолютно у всіх галузях народного господарства. В таких реаліях питання гнучкості організаційної структури підприємств, їх спроможності пристосовуватися до динамічних умов як внутрішнього, так і зовнішнього середовища функціонування набувають особливої значущості.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження економічної категорії «адаптивність» знайшли своє відображення в працях багатьох вітчизняних і закордонних вчених, таких як А. Бойко, К.О. Бояринова, О.М. Власова, Т.В. Войтун, О.М. Колодіна, А.А. Кайгородцев, Т.В. Кондратьєва, Т.Т. Ластаєв, І.В. Максимчук, З.О. Османова, В.І. Отенко, І.П. Отенко, О.А. Сущенко, Є.В. Чиженькова, К.С. Чуйко, В.М. Ячменьова та ін.

Не дивлячись на широке відображення даної проблематики в наукових роботах, єдиного підходу до трактування зазначеної економічної категорії і досі не існує, що і обумовлює актуальність цього дослідження.

Метою статті є детальне дослідження існуючих підходів до визначення категорії «економічна адаптивність підприємства» та поглиблення розуміння її сутності.

Виклад основного матеріалу. К.О. Бояринова та Т.В. Войтун під адаптивністю підприємства розуміють «рівень його здатності і готовності реагувати на загрозові зовнішні впливи та нівелювати їх» [1].

А. Бойко [2] розглядає адаптивність як здатність змінювати параметри та функції при зовнішніх впливах для забезпечення самого існування системи, при цьому пристосовуючись до шоків впливів із можливою трансформацією негативних результатів у позитивні. Слід зауважити, що автор вважає адаптивність однією з основних характеристик стійкості.

К.С. Чуйко розуміє під адаптивністю інтегральну властивість, що полягає в пристосуванні до внутрішньофірмових і макроекономічних змін та в багатоаспектності, що виражається в економічних стосунках [3].

О.А. Сущенко вважає, що під адаптивністю слід розуміти здатність структури стратегічного потенціалу оперативно реагувати на цілеспрямовані зміни у функціонуванні підприємства та можливість пристосування її окремих елементів до цих змін. При цьому під стратегічним потенціалом підприємства розуміється певним чином упорядкована відповідно до стратегічних напрямків його розвитку сукупність ресурсів та резервів, які дозволяють при їх комплексному використанні забезпечити реалізацію потенційних можливостей підприємства [4].

І.В. Максимчук розглядає адаптивність у контексті дослідження будівельного комплексу, розуміючи під даною категорією реакцію на зміну чинників зовнішнього середовища за рахунок перебудови стосунків і зв'язків між суб'єктами [5].

Ряд науковців, наприклад, О.М. Колодіна, З.О. Османова, І.П. Отенко, В.І. Отенко, В.М. Ячменьова,

розглядають адаптивність як властивість або характеристику соціально-економічних систем. Слід зауважити, що підприємство беззаперечно є соціально-економічною системою.

Відповідно до В.М. Ячменьової та З.О. Османової адаптивність – це характеристика соціально-економічної системи, необхідна для визначення характеру та ступеню структурних змін на мезорівні [6].

В.І. Отенко, О.М. Колодіна визначають економічну адаптивність підприємства як його здатність реагувати на мінливість умов функціонування та розвитку і забезпечувати пристосованість у процесах з метою досягнення такого фінансово-економічного стану, що дозволяє зберегти економічну безпеку підприємства. Науковці наголошують на пріоритетності адаптивності перед іншими властивостями, оскільки вона відображає сутність базових процесів господарювання, охоплюючи майже всі життєво важливі для розвитку підприємства процеси, і, крім того, є засобом сприйняття і відображення інформації. Тому, як наслідок, якщо процеси адаптації підприємства здійснюються ефективно, наголошують науковці, то підприємство розвивається, якщо ні – є тенденція до погіршення показників фінансово-економічного стану. Іншими словами економічна адаптивність підприємства є здатністю передбачити і зреагувати на мінливість середовища шляхом здійснення змін, зберігаючи при цьому ефективність господарювання [7, 8].

І.П. Отенко вважає, що адаптивність окреслює ступінь пристосування до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства і є інтегральною характеристикою економічної системи, яка поєднує такі ознаки як гнучкість, мобільність, маневреність та інші, що забезпечує «легкість» перегрупування між елементами системи без будь-яких корінних змін в її структурі, відображає готовність системи управління підприємства функціонувати в умовах нестабільного зовнішнього середовища та визначається спроможністю управлінського персоналу використовувати нестандартні рішення на основі глибокого розуміння та передбачення тенденцій змін у зовнішньому середовищі [9].

О.М. Власова розглядає економічну адаптивність підприємства з позицій економічної раціональності поведінки суб'єктів господарювання як здатність підприємства до реалізації змін (проактивних та реактивних) у діяльності шляхом врахування цільових орієнтирів та забезпечення фінансово-економічної стійкості, ефективності й гнучкості виробничих процесів, компетентності управління, що дає змогу ідентифікувати і виокремити здатності підприємства до проактивних й реактивних змін [10].

Т.В. Кондратьєва підходить до розуміння адаптивності економічної поведінки фірми об'єднує в чотири групи, при цьому адаптивність трактується як [11]:

- процес пристосування системи до змін зовнішніх умов, з метою забезпечення найбільш ефективного режиму її функціонування;
- результат – новий стан фірми, одержаний в результаті проведення комплексу заходів щодо перебудови внутрішніх процесів під впливом факторів зовнішнього й/або внутрішнього середовища;
- властивість – здатність фірми реагувати на зміну ринкових умов з метою одержання сприятливих наслідків для діяльності;
- ресурс – запас стійкості фірми при проходженні періодів нестабільності та поглинання впливів без значних змін структури чи її руйнування.

З нашої точки зору «процес пристосування системи до змін зовнішніх умов, з метою забезпечення найбільш ефективного режиму її функціонування» є більш доречним визначенням для категорії «адаптація», що підтверджується трактуванням цього поняття в роботах таких науковців, як А.А. Кайгородцев, Т.Т. Ластаєв, З.О. Османова, Є.В. Чиженкова., В.М. Ячменьова [6, 12–14].

Адаптація – процес, необхідний для забезпечення ефективного функціонування соціально-економічної системи і її елементів в нових умовах [6].

Адаптація – це процес пристосування системи до нових умов існування або діяльності [12].

Адаптація – процес пристосування параметрів господарюючих суб'єктів до невизначених умов навколишнього середовища, що забезпечує підвищення ефективності їх функціонування впродовж усього життєвого циклу [13].

Адаптація – це процес цілеспрямованої зміни параметрів, структур і властивостей системи у відповідь на зміни у відповідь на дії зовнішніх і внутрішніх чинників для забезпечення ефективного функціонування системи і її елементів [14].

Крім того, «новий стан фірми, одержаний в результаті проведення комплексу заходів щодо перебудови внутрішніх процесів під впливом факторів зовнішнього й/або внутрішнього середовища», на нашу думку, є результатом, наслідком «адаптації» і не може вважатися «адаптивністю».

А «запас стійкості фірми при проходженні періодів нестабільності та поглинання впливів без значних змін структури чи її руйнування» скоріше є кількісним вираженням «стійкості», ніж «ресурсом» і теж є не зовсім доречним при трактуванні категорія «адаптивність».

Тож, з нашої точки зору, найбільш доречним буде трактувати адаптивність як «здатність, спроможність» або з точки зору економічної системи як «її характеристику, властивість».

Таким чином, проаналізувавши різноманітні трактування категорії «адаптивність», пропонуємо розглядати «економічну адаптивність підприємства» як категорію, яка характеризує його здатність як відкритої системи пристосовуватися до змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі для забезпечення

бажаної ефективності діяльності.

З метою поглибленого розуміння категорії пропонуємо виділити види адаптивності підприємства в залежності від сторін його функціонування.

Так розглянемо наступні основні сторони функціонування підприємства: виробнича; фінансова; трудова; інвестиційно-інноваційна.

Виробнича сторона охоплює сферу безпосереднього виробництва товарів, робіт і послуг.

Фінансова – сферу фінансової діяльності підприємства.

Трудова – особливості використання трудових ресурсів на підприємстві.

Інвестиційно-інноваційна – сферу інвестиційної і інноваційної діяльності підприємства.

Тож кожен з видів адаптивності буде характеризувати здатність підприємства пристосовуватись до змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі в площині конкретної сфери його функціонування.

Таким чином, пропонуємо наступне розширене визначення «економічної адаптивності підприємства» – категорія, яка характеризує здатність підприємства як відкритої економічної системи пристосовуватись до змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі для забезпечення бажаної ефективності його діяльності, і включає виробничу, фінансову, трудову та інвестиційно-інноваційну адаптивності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. З огляду на вище зазначене можна зробити наступні висновки:

1) вивченню поняття «адаптивність» присвячений ряд наукових робіт вітчизняних і зарубіжних вчених. Здебільшого ця категорія розглядається у площині тематики конкретних досліджень і єдиного підходу до її тлумачення і досі не існує;

2) необхідно розмежовувати поняття «адаптація» і «адаптивність», при трактуванні першого ключовим словом можна вважати «процес», другого – «здатність» або «спроможність»;

3) запропоновано трактування категорії «економічна адаптивність підприємства», яка, на відміну від існуючих, включає наступні види в залежності від сторін функціонування підприємства: виробничу, фінансову, трудову, інвестиційно-інноваційну.

Подальші дослідження повинні бути направлені на вивчення факторів, що впливають на економічну адаптивність підприємства, і формування методики її аналізу та оцінки.

Література

1. Бояринова К.О. Наукові підходи та детермінанти забезпечення інноваційної адаптивності промислового підприємства / К.О. Бояринова, Т.В. Войтун // Економічний аналіз. – 2013. – Т. 14. – № 2. – С. 111–116.
2. Бойко А. Концептуалізація стійкості національної економіки / А. Бойко // Вісник КНТЕУ. – 2014. – № 1. – С. 5–19.
3. Чуйко К.С. Формирование адаптивности фирмы в условиях ускорения рыночных изменений : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.01 «Экономическая теория» / К.С. Чуйко. – М., 2007. – 25 с.
4. Суценко О.А. Формування стратегічного потенціалу підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / О.А. Суценко. – Луганськ, 2002. – 19 с.
5. Максимчук И.В. Управление рисками, как фактор повышения инвестиционной адаптивности строительного комплекса : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / И.В. Максимчук. – СПб., 2006. – 18 с.
6. Ячменьова В.М. Сутність понять «адаптація» та «адаптивність» / В.М. Ячменьова, З.О. Османова // Проблеми економіки та управління : [збірник наукових праць]. – 2010. – № 684. – С. 346–353.
7. Отенко В.І. Місце економічної адаптивності підприємства у множині його властивостей / В.І. Отенко, О.М. Колодіна // Економічні науки: Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 3. – Т. 2. – С. 43–47.
8. Отенко В.И. Экономическая адаптивность предприятия в противостоянии угрозам изменчивости среды / В.И. Отенко, О.М. Колодина // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2011. – № 2(1). – С. 89–92.
9. Отенко І.П. Методологічні аспекти управління адаптивністю підприємства / І.П. Отенко // Наукові праці ДонНТУ. Серія економічна. – 2008. – № 33-1. – С. 35–39.
10. Власова О.А. Формування системи управління економічною адаптивністю коксохімічного підприємства : дис. ... канд. эк. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О.А. Власова. – Харків, 2012. – 264 с.
11. Кондратьева Т.В. Адаптивність економічної поведінки фірми: інституційний підхід : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук : спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / Т.В. Кондратьева. – Донецьк, 2010. – 18 с.
12. Ячменьова В.М. Ідентифікація стійкості діяльності промислових підприємств : монографія /

В.М. Ячменьова. – Сімферополь : Доля, 2010. – С. 346–353.

13. Чиженкова Е.В. Формирование экономического механизма адаптации хозяйствующего субъекта к рыночной среде : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.01 «Экономическая теория» / Е.В. Чиженкова. – М., 2006. – 24 с.

14. Ластаев Т.Т. Механизм агропромышленной интеграции / Т.Т. Ластаев, А.А. Кудрявцев // Вестник КАССУ. – 2006. – № 4. – С. 10–12.

References

- 1.Boiarinova K.O., Voitun T.V. Naukovi pidkhody ta determinanty zabezpechennia innovatsiinoi adaptivnosti promyslovoho pidpriemstva, Ekonomichniy analiz, 2013, No. 2, Vol. 14, pp. 111–116.
- 2.Boiko A. Kontseptualizatsiia stiikosti natsionalnoi ekonomiky, Visnyk KNTEU, 2014, No. 2, pp. 5–9.
- 3.Chujko K.S. Formirovanie adaptivnosti firmy' v usloviyax uskoreniya py'nochny'x izmenenij, Moskva, 2007, 25p.
- 4.Sushchenko O.A. Formuvannia stratehichnoho potentsialu pidpriemstva, Luhansk, 2002, 19 p.
- 5.Maksimchuk I.V. Upravlenie riskami, kak faktor povy'sheniya investicionnoj adaptivnosti stroitel'nogo kompleksa, Sankt-Peterburg, 2006, 18 p.
- 6.Yachmenova V.M., Osmanova Z.O. Sutnist poniat "adaptatsiia" ta "adaptivnist", Problemy ekonomiky ta upravlinnia, 2010, No. 684, pp. 346–353.
- 7.Otenko V.I., Kolodina O.M. Mistse ekonomichnoi adaptivnosti pidpriemstva u mnozhyni yioho vlastyvostei, Ekonomichni nauky, Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu, 2009, No. 3, Vol. 2, pp. 43–47.
- 8.Otenko V.I., Kolodina O.M., E'konomicheskaya adaptivnost' predpriyatiya v protivostoyanii ugrozam izmenchivoj srede', BIZNESINFORM, 2011, No. 2(1), pp. 89–92
- 9.Otenko I.P. Metodolohichni aspekty upravlinnia adaptivnistiu pidpriemstva, Naukovi pratsi DonNTU, Serii ekonomika, 2008, Np. 33-1, pp. 35-39.
- 10.Vlasova O.A. Formuvannia systemy upravlinnia ekonomichnoi adaptivnistiu koksokhimichnoho pidpriemstva, Kharkiv, 2012, 264 p.
- 11.Kondratieva T.V. Adaptivnist ekonomichnoi povedinky firmy: instytutsiinyi pidkhid, Donetsk, 2010, 18 p.
- 12.Yachmenova V.M. Identyfikatsiia stiikosti diialnosti promyslovykh pidpriemstv: monohrafiia, Simferopol, Dolia, 2010, pp. 346-353.
- 13.Chizhenkova E.V. Formirovanie e'konomicheskogo mexanizma adaptatsii zozyajstvuyushhego sub''ekta k ry'nochnoj srede, Moskva, 2006, 24 p.
- 14.Lastaev T.T., Kudryavcev A.A. Mexanizm agropromy'shlennoj integratsii, Vestnik KASSU, 2006, No. 4, pp. 10-12.

Надійшла 13.11.2014; рецензент: д. е. н. Верхоглядова Н. І.